

(8)

TÜRK DÜNYASININ HABER BÜTÜNLEŞMESİ VE BİLDİRİŞİM VASITASI SORUNU Mirazim HAYDAROV

Basit Türklerin yaşam şartları ve yaşam tarzı etkisinde oluşan Türk halklarının moral değerleri onların tarih boyunca yüksek askeri niteliklerine esas olmuştur. Türk toplulukları aslında hareketli ve disiplinli ordulardı. Bunun nedeniyle Türk halkları binlerce yıl boyunca muazzam alanları kapsayan imparatorluklar kurmuşlar. Bu Türklerin Pasifik Okyanusu ve Bengal körfezinden Orta Avrupa ve Magribe kadar topraklarda yerleşim alanını büyütmesini veya egemen tabaka olarak temelleşmesini mümkün kıldı.

Orta Çağın çoğu boyunca Orta Avrasya fiilen Türk ve Türk-Moğol imparatorlukları tarafından paylaşılmıştı. Ancak Türk dünyası hiç bir zaman dünya sahnesinde tek bir bütün olarak çıkmamış, bilakis Türk halkları tarafından yaratılan büyük devletler güçlerinin önemli kısmını kendi aralarındaki mücadelelere harcadılar.

XIX ve XX yüzyıllara doğru durum kökten değişerek Türk halkları Avrasyanın askeri ve egemen tabakasından büyük güçlerin sömürge ve yarı-sömürgelerine döndüler.

XIX yüzyılın sonu, XX yüzyıl başlarında Avrupa halkları etkisinde Türk halkları arasında etnik ilkeye dayanan ulusal bilinci yaygınlaştı. Türk dünyasında etnik ilkeye dayanan kendi tanımının ve Türk kavimleri yaşadıkları coğrafya hakkında düşünce hem de Türk halklarının medeni yakınlığı, coğrafi ve tarihi ortaklığı hakkında bilgi yayıldıkça, XX yüzyılda Türk halklarının bağımsızlığı, birliği ve kendi güç merkezini yaratmasını ortaya koyan ve amaçlayan Turancılık ideolojisi yaygınlaşıyor. Böylece, eskiden kendi aralarında hanedan, coğrafya ve din ilkeleri esasında ilişki kuran Türk kavimlerini etnik ilke esasında pekiştirmek fikri ilk kez meydana gelmiş. Çeşitli Türk halklarının temsilcileri bir birinden bağımsız olarak Turancılığı kendi halklarının milli refahı, özgürlüğü ve medeni gelişmesi politikalarının bir kısmı sanarak Turancılığın yandaşları olması bu ideolojinin objektif zorunluluğunu kanıtladı.

XX yüzyıl başları ve ortasındaki totaliter rejimler tarafından uygulanan şiddetli baskılar sonucunda Turancılık ideoloji olarak hayat hakkına bile sahip olamadan çöküşe uğradı. Turancılığa en çok zarar Stalin rejimi tarafından verilmiş ve Stalin rejimi tarafından seçkin Turancıların çoğu yokedildi.

Turancılığa verilen zararın en çoğu Türk halklarının kendi ara yaklaşması düşüncesinin özünün bile kamuoyu gözünden düşürülmesi ve Türk halklarının tarihi ve bütünleşme potansiyeli hakkındaki haber üzerinde mutlak tabu meydana gelmesinde kendi ifadesini buldu.

Türk halklarında SSCB dağılmasından sonra bile devam eden Türk dünyası hakkındaki bilginin yokluğu ve Turancılığın sanki bir şoven veya ütopyacı düşünce olarak tanınması Turancılığa verilen zararın ağırlığının en iyi tanıklığıdır.

Türk halkları temsilcileri diğer Türk ülkelerinin durumuna kıyasen Amerika, Avrupa, Rusya hakkında daha çok düşünceye sahipler. Türk halkları temsilcilerinde diğer Türk halkları hakkında bilginin ve Türk dünyası konusuna ilginin yokluğu bugünkü günün en olumsuz alametlerindedir.

Türk birliği ideolojisi propagandaya muhtaç bir ideoloji değil. Türk halkları temsilcilerinin çoğu Türk halklarının kardeş halklar olduğunu daha keşfetmemiş ve keşfettikçe onların Türk dünyasının birlik ve beraberliğini arzulaması tabiidir. Böylece Türk dünyası bütünleşmesinin ilk adımı Türk halkları temsilcilerinin Türk dünyası düşüncesi ile tanıtmak olmalı.

Türk dünyasının bütünleşmesi türlü toplantılar geçirilmesi ile gerçekleştirilemez. Çünkü Türk halklarının Türk dünyasının bölükleri olarak her hangi yakınlaşmasının gerçekleştirilmesi için Türk halkları temsilcilerinde Türk dünyasının ortaklığı hissi olmalı. Türk halkları temsilcilerine Türk halklarının ortaklığı hakkındaki şu ana kadar pek yaygınlanmayan ve diyebilirizki gizlenen bilgiyi sunmak Türk dünyası bütünleşmesinin ilk önkoşuludur.

Bütünleşme emelinde olan ülkelerin medeni yakınlığı bütünleşmenin imkanı ve dayanıklılığını sağlayan temeldir. Türk halklarının tarihi kültürel yakınlığına rağmen iki son yüzyıllık boyunca onların kendi aralarında düşman veya yalıtılmış olan devletlere dahil olması ve bu devletler de Türk halklarını parçalama politikalarını uygulamaları bugünkü günde Türk halkları arasındaki medeni bölünmeye neden olmuş.

Dünya sömürgecilik sisteminin dağılmasından sonra eski sömürgeler ve metropol ülkeler arasında Britanya Topluluğu, Birleşik Devletler Topluluğu gibi devletler bütünleşme grupları oluştu. Bunun esasında sömürgecilik döneminde oluşan ilişkiler sistemi, ortak kullanılan dil ve ortak standartların mevcut olduğu yattı.

Bu da psikolojik ve ulaşım faktörünün birinci derecede önemli olduğunun ve Türk dünyasında insani yakınlık ortamını şekillendirme zorunluluğunun kanıtıdır.

Bu nedenle bütün Türk dünyasını kapsayan tek kültürel ve haber alanını oluşturmak yani Türk halklarının medeni ortaklığını yoğunlaştırmak şimdiki dönemde Turancılığın ana hedefidir.

Türk dünyasının bütünleşmesi ilk önce medeni bütünleşme niteliğini taşıması bütünleşme objekti olarak Türk devletlerini değil belki tüm Türk topluluğunun seçilmesinin esasıdır, ve bu süreçte sivil inisiyatifin yoğunlaştırılması yani sivil örgütlerinin rolünün artırılması amaca uygundur.

Haber ve bilgi bugünkü dünyanın en etkin faktörleri sırasında bulunuyor ve silahla yanısıra kullanılan araçtır. Milletın haber egemenliğisiz dolu egemenliğe ermesi mümkün değil. Bilgi vasıtalarının hem kendi halkı hem de dünya kamuoyuna etkilemesi şimdi büyük önem taşıyor. Türk halklarının bilgi ve haber vasıtalarının şimdilikçe geride kalması Türk halklarının bazı siyasi sorunlarda daha kaybetme halinde bulunmasının nedenlerinden biri olmakta.

Türk devletleri haber vasıtalarının bir biri ile ilişkilerini yoğunlaştırmaları onları geliştirme ve güçlendirmesine hizmet edecek araçlardan biridir.

Böylece hem Türk dünyasında hem onun dışında Türk dünyası hakkında bilginin azlığı öncelikli çözümü talep eden sorundur. Dolayısıyla, televizyonun yığınsallığı ve toplum için kolaylıkça ulaşabilirliği nedeniyle yayın coğrafyası ve haber içeriği bakımından bütün Türk dünyasını kapsayan uydu televizyon kanallarının çalıştırılması Türk dünyasının bütünleşmesi önünde duran ilk önceki vazıfadır.

Bu gibi televizyonun faaliyetinin teşkil edilmesi bir kaç vakit ve gayret talep eden iş olduğundan dolayı Türk devletleri ve özerk Türk devletlerinin televizyon kanallarının tek uydunun bitişik frekanslardan yayın yapmasının bir de Türk devletleri televizyon kanallarının diğer Türk ülkeleri üzerinde yayın yapmasının ayarlanması bu sorunun önceki çözümü olarak hizmet edebilirdi.

Şu çizgi dahilinde Türk devletleri televizyon kanallarında şimdilikçe yetersizce yansıtılan Türk dünyası konusunu daha canlandırmak lazım.

Türk halklarının medeni yaklaşması ve bütünleşmesi önünde mevcut olan problemler sırasında bildirişim problemi de var. Çuvaş ve yakut dilleri dışında bütün Türk dilleri bilim adamları tarafından karşılıklı anlayışlı sayılmasına, yani bu dillerin belli

anlamda tek dilin lehçeleri olmasına rağmen, Türk Dünyası bütün Türk halkları için kendi ara bildirişim dili olabilecek tek ortak dile sahip olmamış.

Hâlbûki dünyada tarihen ortak edebi dile sahip olan ve bunun vasıtasıyla bir kaç avantaj kazanan etnik gruplar var. Çok ülkeler veya yüz milyonlarca kişilere hizmet eden bölgesel diller mevcut. Bunlar sırasında Çince, Hintçe-Urdu, İspanca, Arapça, Fransızca, Bahasa Indonesia-Malayca, Portekizce, Almanca, Farsça ve saire.

Etnik grupların geniş coğrafyalarda yayılması ve bununla şu dillerin taşıyıcılarının sayısının gayet artması bu dillerin bölgesel olarak oluşmasını sağladı. Bu grupların bazılarını görelim.

Rus ve İngiliz dill+i halklar yeni topraklara göç ettiğinde genel olarak az nüfuslü bölgelerde yerleşmiş ve bu nedenle yerli halklarla az derecede karışmışlar. Dolayısıyla Rusların ve İngiliz dilli halkların çeşitli gruplarının dilleri ve kültürü arasında pek farklılık yoktur.

Rus ve İngiliz dilli halklardan farklı olarak Arap, İspan ve Çinliler göçlerinden önce zaten yoğun nüfüse sahip bölgelerde yerleşmişler.

Arap halkları Arap kabilelerinin çeşitli, çoğunlukla Semit kökenli halklarla karışması neticesinde oluşmuşlar ve bu karışım nedeniyle şimdiki Arap lehçeleri aslına bakılırsa bir birinden çok farkedenden ayrı dillere çevrilmiştir. Kuranı Kerimin dili olmuş klasik Arapça yüzyıllar boyu Arap halkları için tek edebi dil olarak hizmet etmiş. Bu dilin varlığı şimdi de çeşitli ülke Araplarının kendi aralarındaki bildirişim, ortak edebiyat, ortak bilgi, eğitim ve medya alanını sağlamak fırsatını yaratır.

Latin Amerika İspan dilli milletleri İspanların çeşitli kızilderili ve Afrikalı kavimleri ile türlü oranda karışması neticesinde oluşmuş. İspan dilli milletler de çeşitli lehçelerde konuşmasına rağmen ortak edebi dile sahipler.

Çin halkı aslında dili, kültürü ve malum derecede ırkında farklılığı var bir kaç kavmin grubudur. Çinlilerin güney grupları Çinlilerle çeşitli yerli kavimler karışması neticesinde oluşmuşlar. Çinlilerin mahalli gruplarının lehçeleri bir birinden çok fark ettiği sebebiyle karşılıklı anlayışsız sayılırlar. Çincenin türlü lehçelerinde türlüce teleffüz edilen kelimeler yazıda aynı hiyerogliflerle ifade edildiği durumu kolaylaştıran etkendir. Bilim adamları düşüncesine göre bütün Çin tek yazıya sahip olmasaydı çok zaman önce bir kaç devlete parçalanmış olurdu.

Ortak edebi dilin varlığı akraba etnik topluluklar için muazzam avantajlar sağlıyor. Yukarıda adı anılan etnik grupların edebi dilleri Birleşmiş Milletlerin resmi dilleridir.

Türk halkları da Doğu Siberyadan Balkanlara kadar geniş coğrafyaya yayılmışlar. Ama Türk halkları tarihen tek edebi dili kendileriyle götürmeyi ve saklamayı başaramamışlar. Türk dilleri yukarıda anılan etnik gruplarının dillerinden bir birine daha yakın olsa da Türk halklarının tek edebi dili yok.

Böyle olmakla beraber XX yüzyıllığa kadar Türk Dünyasında geniş coğrafyalarda farklı lehçelerde konuşan Türk halklarına hizmet eden bir kaç tane ortak edebi Türk dilleri mevcuttu, bunların sırasında Türki (Çağatayca) dili de anılabilir.

XX yüzyıllığında her bölge için mahalli lehçeler temeli üzerinde Türk edebi dilleri yaratılması neticesinde Türk dünyasının 30dan fazla edebi dil alanlarına parçalanması gerçekleşti.

İngiliz araştırmacısı Mark Dickense göre bolşevikler 1920-yıllarında SSCBde halkların birleştirme politikaları çerçevesinde Türk halkları için tek edebi dil kurmak fırsatına sahiptiler. Ama bu bolşeviklerin çıkarlarına aykırı olduğu nedeniyle bolşevikler sadece ayrı Türk dillerini yaratmak değil belki onların arasındaki farklılığı arttırma politikasını göttüler.

Tek bölgesel dile sahip etnik grupları Türk topluluğu ile kıyas edersek, Türk halkları tek edebi dili yarattıkları ve Türk topluluğunda kullanım için uyguladıkları takdirde bu dil de kendi potansiyeli ile bölgesel diller sırasında sanılabileceği görünür:

- 1) Çince lehçeleri – 1 200 milyon kişi civarında;
- 2) İspanca lehçeleri – 400 milyon kişi civarında;
- 3) İngilizce – 375 milyon kişi civarında;
- 4) Arapça lehçeleri – 280 milyon kişi civarında;
- 5) Rusça – 170 milyon kişi civarında;
- 6) Türk dilleri – 190 milyon kişi civarında.

Şimdi ise tek standartlaştırılmış edebi dilin yokluğundan dolayı Türk halkları devlet sınırı dışında diğer bölgesel diller – Rusça, İngilizce, Farsça, Çincelerin etkileri dairelerine bölünmüştür. Kendi aralarındaki resmi bildirişim için mesela Bağımsız Devletler Birliğinin Türk devletlerindeki Türkler Rusça kullanırlar, Türkiye ve Bağımsız Devletler Birliğinin Türk devletlerindeki Türkler kendi aralarında İngilizce kullanırlar, İranlı Türk ve Afganistanlı Türk galip ihtimalle kendi arada Farsça kullanırlar ve saire.

Bölge içinde veya devlet makyasının dışında belli bölgesel dilin üstün olduğu bölgelerdeki Türk halklarının yaklaşık sayısı budur:

	Üstün dil	Bölge	Türk nüfusunun sayısı	Toplam Türk nüfüsündeki oranı
	İngilizce	Türkiye	≈ 75 milyon	≈ 39,5%
	Rusça	Bağımsız Devletler Birliği	≈ 69 milyon	≈ 36,3%
	Farsça	İran ve Afganistan	≈ 23 milyon	≈ 12,1%
	Çince	Çin	≈ 15 milyon	≈ 7,9%

Sayısı az olan Türk halklarının çoğu, bilhassa Rusyada şimdi fiziksel ve dil asimilasyonu tehlikesindedir. Hatta Kazak, Tatar, Kırgızlar gibi çok sayılı Türk halklarında ana dil bilimi probleme dönmüştür.

Gene bir olumsuz eğilim budur ki Türk dillerinin gelişimi bir birinden bağımsız yolla geçti ve geçmeye devam ediyor, bu ise Türk dillerinin bir birinden belli derecede uzaklaşmasına neden oldu.

Türk dünyası için ortak dil vazifasını becerebilecek dilin yaratılması Türk dünyasının medeni bütünleşmesine erme amacını kolaylaştıran faktörlerden biri olacaktı. Bu dilin mevcutluğu bütün Türk dillerinin önemini arttırarak, asimilasyon tehlikesinde olan Türk halklarına bir destek olabilirdi.

Ortak Türkçe kendi nitelikleri ile olabilir derecede bütün Türk lehçelerine yakın olmalı, bu da ortak Türkçenin bütün Türk kavimlerinin dili olarak oluşmasına hizmet edecektir.

Toplumda bir dilin yayılmasının başarısı ona belli hukuki veya en azından moral statü verilmesine bağlı. Böylece tarafsızlık ve eşitlik ortak Türk dilinin psikolojik ve siyasi nedenlerden dolayı reddedilmemesinin önemli şartıdır. Bu avantaj yani tarafsızlık örneğin Svahili dilinin Doğu Afrika ülkelerinde geniş yayılmasına hizmet etti.

Türk edebi dilleri Türk ülkelerinde mevcut olan bir kaç tane bir birinden fark eden lehçeleri birleştiren ve belli bölge lehçesi standartına göre oluşan dillerdir. Türk dillerinin bir birine sanki lehçeler derecesinde yakın olmaları göz önüne alınırsa Türk dünyası düzeyinde Türk lehçelerini birleştirme görevini yapan standartize edilen dilin yaratılması gerçekleşebilir bir hedef olduğu görünür.

Ortak dil vazıfasını belli anlamda Türkiye Türkçesi becermiş ve becermeye devam edecek. Türkiye Türkçesi Türk topluluğunun 40%ı için ana dildir ve daha yaratılması gereken ortak Türk dilinden farklı olarak milyonlarca kişi konuşan diri dildir. Dolayısıyla onun da ortak dil vazıfasını olabilir derecede becermesi için onun bütün Türk dünyası bölgelerinde öğrenilmesini teşvik etmek amaca uygundur.

Ortak Türkçe yaratma ve yaygınlaşma projesinin ne kadar başarılı olmasına bağlı olmadan Türk dillerinin bir birine yakınlığının avantajlarından yararlanmak amacıyla Türk halkları en azından aşağıdaki politikaları uygulamaları lazım:

1) Bütün Türk halkları tek alfabeğe geçmeleri lazım. Bu tek alfabe rölünü aşağıdaki nedenlerden dolayı sadece Latin alfabesi oynayabilir:

1. Alfabelerin diğerk iki varyantı – kiril ve arap alfabeleri Türk halklarının en büyük asimilasyon tehditi altında yaşayan ülkeler yani Rusya, İran ve Afganistanın alfabeleridir. Latin alfabesi bu faktörün üstesinden gelme vasıtasıdır.

2. Latin alfabesi dünyada en yaygın alfabe olarak dünya bilgi sistemine en yüksek erişim vasıtasıdır.

3. Latin alfabesi Türk dilleri arasında en gelişmiş ve en çok bilgi kaynaklarına sahip olan Türkiye Türkçesiyle diğerk Türk dillerinin bağlantısı vasıtasıdır.

2) Uygulanan terimlerin özdeşliğini en çok derecede sağlayacak Türk dillerinin gelişimi koordine edilmesi düzene koyulmalı.

Her bir Türk dili diğerk bir Türk diline anahtardır. Yani birisi mesela Tatarca öğrenirse, onun Kazakça öğrenmesi için sadece iki-üç ay gerekecektir.

Tarih Türk halklarını nispeten yakın dillerle sağlamış. Bu büyük şanstı yararlanmak Türk halklarının borcudur. Türk dilleri bir birine ne kadar yakın olsa:

1. bir Türk halkında mevcut bilgi ve edebiyat kaynaklarından diğerk bir Türk halkı tarafından yararlanması imkanı o kadar büyük olur.

2. her bir Türk dili ayrıca o kadar öneme sahip olur.

Önemlisi olan şuki hiç bir dil yerinde durmaz, bilakis bütün diller gelişim sürecinde bulunuyorlar. Türk dilleri de her zaman bir doğrultuda harekette bulunur ve bu doğrultuya gereken yön vermek, yani onların bir birlerine yakınlaşması yönünde hareket etmesine destek vermek lazım.